

Explanation of the security indicators of the border areas of Ardabil province

Abdullah Azizi Demirchelo¹, Mohammad Akhbari^{2*} & Farhad Hamzeh³

¹ PhD Student of Political Geography, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

² Associate Professor, Department of Geography, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

³ Assistant Professor, Department of Geography, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

* Corresponding Author, dr.m.akhbari@gmail.com

Receive Date: 09 March 2024

Accept Date: 25 July 2024

ABSTRACT

Introduction: One of the most important challenges facing the authorities in the border areas is the issue of border area security. The issue of maintaining and expanding the security of border areas, especially in countries that have long common borders with their neighbors, has always been the concern and sensitivity of the authorities. Currently, issues related to security in border areas are very important, because if there is any border dispute and insecurity in these areas, it threatens national security.

Objectives: The present research was compiled with the aim of investigating and explaining the security indicators of the border areas of Ardabil province.

Methodology: It is "applied" in terms of purpose and "descriptive-analytical" in terms of nature and method. Library-e-documents and field studies were used to collect data and information. Socio-statistics also includes; "Residents of border areas, specialists in political geography and political science, security and political officials of the city, experts of provincial governorates and other responsible institutions in the field of security of border areas, and researchers in the field of political science and..." are in the studied cities. Using Cochran's formula, 384 people were selected as a sample for questioning.

Geographical Context: It is the geographical territory of Ardabil province and the cities with a common border with neighboring countries (Ardebil, Meshginshahr, Parsabad, Nemin, Garimi, Bileh-Swar and Aslandoz cities).

Results and Discussion: The cities of Pars-Abad with an average rank of 204.35 and Aslandoz with an average rank of 230.95 have higher border security in terms of the investigated indicators, and in the meantime, Beile-Swar city with The numerical average of 161.39 is lower in terms of border security than other studied cities. Also, economic security indicators with a beta value of 0.578 and morphological security with a beta value of 0.431 have the greatest role in increasing the security of border areas in the studied area, and environmental security has a lesser role with -0.184. In this context, it has.

Conclusion: Among the indicators explaining the security of border areas, economic and morphological security indicators have a significant effect on increasing the security of border areas. If, increasing the security of the border areas can be economically beneficial; increasing and intensifying border interactions; the level of welfare and social comfort of the residents of these areas; ethnic and religious affiliation and integration of border residents; the social situation of the border area of the province; increasing the livability level of rural settlements in border areas; increasing the quality of social capital components; Improve the ease of immigration on both sides of the border.

KEYWORDS: Security, Border, Ardabil province.

تبیین شاخص‌های امنیت مناطق مرزی استان اردبیل

عبدالله عزیزی دمیرچلو^۱، محمد اخباری^{۲*}، فرهاد حمزه^۳

۱. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. دانشیار گروه جغرافیا، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. استادیار گروه جغرافیا، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: dr.m.akhbari@gmail.com

تاریخ دریافت: ۰۹ اسفند ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۰۴ مرداد ۱۴۰۳

چکیده

مقدمه: یکی از مهمترین چالش‌هایی که در مناطق مرزی پیش‌روی مسئولان امور قرار دارد، مسئله امنیت مناطق مرزی است. مسئله حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی، به‌ویژه در کشورهایی که دارای مرزهای مشترک طولانی با همسایگان خود هستند، همواره مورد توجه و حساسیت مسئولان امور بوده است. چنانچه، در حال حاضر مسایل مرتبط با امنیت در مناطق مرزی بسیار حایز اهمیت است. زیرا در صورت وجود هرگونه اختلاف مرزی و ناامنی در این مناطق، امنیت ملی را مورد تهدید قرار می‌دهد.

هدف: تحقیق حاضر با هدف بررسی و تبیین شاخص‌های امنیت مناطق مرزی استان اردبیل تدوین شده است.

روش‌شناسی: از نظر هدف «کاربردی» و به لحاظ ماهیت و روش «توصیفی-تحلیلی» است. برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات از مطالعات کتابخانه‌ای-اسنادی و میدانی استفاده گردید. جامعه‌آماری نیز شامل: «ساکنین مناطق مرزی، متخصصان جغرافیای سیاسی و علوم سیاسی، مسئولین امنیتی و سیاسی شهرستان، کارشناسان فرمانداری‌های استان و سایر نهادهای مسئول در زمینه امنیت مناطق مرزی و پژوهشگران عرصه علوم سیاسی و ...» در شهرستان‌های مورد مطالعه هستند که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۴ نفر به‌عنوان نمونه جهت پرسشگری انتخاب شدند.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو مکانی استان اردبیل و شهرستان‌های دارای مرز مشترک با کشورهای همسایه (شهرستان‌های اردبیل، مشگین شهر، پارس‌آباد، نمین، گرمی، بيله‌سوار و اصلاندوز) می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: شهرستان‌های پارس‌آباد با میانگین رتبه‌ای ۲۰۴/۳۵ و اصلاندوز با میانگین رتبه‌ای ۲۳۰/۹۵ از امنیت مرزی بالاتری از نظر شاخص‌های مورد بررسی، برخوردار هستند و در این میان نیز شهرستان بيله‌سوار با میانگین عددی ۱۶۱/۳۹ از نظر امنیت مرزی پایین‌تری نسبت به سایر شهرستان‌های مورد مطالعه قرار دارد. همچنین، در این میان شاخص‌های امنیت اقتصادی با میزان بتای ۰/۵۷۸ و امنیت مورفولوژیکی با مقدار بتای ۰/۴۳۱ بیشترین نقش را در افزایش امنیت مناطق مرزی در محدوده مورد مطالعه دارند و امنیت زیست محیطی نیز با ۰/۱۸۴- نقش کم‌رنگی در این زمینه دارد.

نتیجه‌گیری: در بین شاخص‌های تبیین امنیت مناطق مرزی، شاخص‌های امنیت اقتصادی و مورفولوژیکی تأثیر چشمگیری در افزایش امنیت مناطق مرزی دارند. چنانچه، افزایش امنیت مناطق مرزی می‌تواند از نظر اقتصادی زمینه‌ساز؛ افزایش و تشدید تعاملات مرزی؛ سطح رفاه و آسایش اجتماعی ساکنان این مناطق؛ وابستگی و همگرایی قومی و مذهبی مرزنشینان؛ وضعیت اجتماعی منطقه مرزی استان؛ افزایش سطح زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی مناطق مرزی؛ افزایش کیفیت مولفه‌های سرمایه اجتماعی؛ سهولت مهاجرت در دو سوی مرزها را ارتقا بخشد.

کلیدواژه‌ها: امنیت، مرز، استان اردبیل.

مقدمه

وجود امنیت به اندازه احساس امنیت اهمیت دارد و از نیازهای پایه‌ای بشری به‌شمار می‌آید. در این میان، تأمین امنیت مرزها، همواره یکی از موضوعات مهم و کاربردی در مطالعات جغرافیایی است که نه تنها با گذشت زمان از اهمیت آن کم نشده بلکه معیارها و مسائل جدیدی نیز به آن افزوده شده است (پوراحمد، حمیدی و علیزاده، ۱۳۹۹: ۶۰؛ صیدایی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۲۴). لذا، تأمین امنیت مناطق مرزی همواره از اولویت‌ها و دغدغه‌های حکومت‌هاست (ثنائی‌پور و زیودار، ۱۴۰۰: ۶۵۸؛ جوان و همکاران، ۱۳۹۵). در واقع امنیت مرزها رابطه مستقیمی با روابط سیاسی کشورها دارد و در صورت روابط نامناسب سیاسی، در امنیت مرزها از سوی کشور همسایه نه تنها مساعدتی مشاهده نمی‌شود، بلکه اخلال در نظم و امنیت مرزی ایجاد می‌شود و در صورت بروز جنگ این امنیت به طور کامل از بین می‌رود (محمدی‌فر و مرادی، ۱۴۰۱: ۱۰۱؛ سلیمی‌سبحان و همکاران، ۱۳۹۷). مناطق مرزی به‌دلیل تماس با محیط‌های گوناگون داخلی و خارجی، از ویژگی‌های خاصی برخوردار هستند. به‌گونه‌ای که وجود مبادلات و پیوندهای فضایی دوسوی مرز و کشورهای مجاور، آسیب‌پذیری‌ها و تهدیدات مختلف، مرزها را به کانون‌های حساسی مبدل ساخته است (قاسمی، گلنومیان و مینابی، ۱۳۹۸: ۶۵؛ جوان و محمدی، ۱۴۰۴). مرزهای سیاسی دارای کارکردهای متفاوتی از جمله جداکنندگی، یکپارچه‌سازی، کشمکش و ارتباط هستند اما مهم‌ترین نقش مرز، ایجاد مانع و جلوگیری کردن از ورود متغیرهای ناخواسته است تا به این وسیله، امنیت کشور از نظر سیاسی، اقتصادی و نظامی تهدید نشود (صفوی، نامی و جلالی‌نسب، ۱۳۹۵: ۱۰۳).

از سویی دیگر مناطق مرزی نقش مهمی در تأمین امنیت داخل کشورها دارند و هر گونه ناامنی در مناطق مرزی می‌تواند به سرعت به داخل کشور منتقل و امنیت داخلی را به تهدیدات جدی مواجه سازد (عندلیب، ۱۳۸۴: ۱). منشأ و ریشه بسیاری از مشکلاتی که در حوزه امنیت داخلی به‌عنوان بخشی از امنیت ملی در داخل کشور رخ می‌دهد را باید در مرز و حوزه‌های مرزی جستجو کرد (Taylor et al, 2006: 4). زیرا اگر کنترل مطلوبی در مرزها انجام شود نه تنها امنیت در مرز بلکه در داخل کشور هم تأمین خواهد شد. در حقیقت آن چه که امروزه همه درباره آن متفق القول هستند این است که داشتن مرزهای مطمئن و امن در شکل‌دهی مناسبات سیاسی و اقتصادی میان دولت‌ها نقش برجسته‌ای دارند، و هدایت‌گر حاکمیت دولت‌ها در هر کشوری بوده و از کاربرد وسیعی برخوردار است و پیچیدگی مسائل مرزی در عصر کنونی ضرورت توجه به ابعاد گوناگون آن را خصوصاً از بعد امنیتی بیشتر نمایان می‌سازد (لک‌زایی، ۱۳۹۱: ۱۱۰۶).

وجود بی‌عدالتی‌های جغرافیایی و توسعه نامتوازن در بخش‌های جغرافیایی کشورها ممکن است موجب آسیب همبستگی و وحدت ملی هر کشوری را در پی داشته باشد و به بروز تحرکات واگریانه به‌ویژه در مناطق قومی منجر شود که این مسئله تأثیر سوئی بر قدرت ملی آن کشور دارد (زالی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۴۴). به نقل از احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۹). در نتیجه برقراری امنیت، صلح و ثبات مشروط بر این است که کشورها راهکاری متناسب با نیازها و چشم‌اندازهای خود ایجاد کنند (Harbottle, 2000: 54). همان‌طور که در دهه‌های اخیر در تحقیقات توسعه‌ای اعم از تحقیقات اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیک به مناطق مرزی و تأثیرات مرزی توجه بسیاری صورت گرفته است. این رغبت و علاقه وافر به مناطقی که در امتداد مرزهای همگرایی کشورها قرار گرفته‌اند، بطور مشخصی از این تصور نشئت گرفته که این مناطق جغرافیایی ویژه ممکن است موجب سازگاری و همسانی اقتصادی در همگرایی بین کشورها شوند (زالی و همکاران، ۱۴۰۰، ۱۱۴۴ به نقل از نای بوهر، ۲۰۰۵: ۷۱).

از این‌رو کشور ما ایران، با ۱۵ کشور مستقل دنیا مرز مشترک آبی و خشکی دارد که پس از روسیه بیشترین همسایه را در جهان داراست. از سوی دیگر در بخش‌هایی از برخی مناطق مرزی ایران به‌دلیل شرایط خاص سیاسی و ناآرامی‌های موجود در کشورهای هم‌مرز، چالش‌های خاصی ایجاد شده که با توجه به این شرایط بایستی به این مسئله توجه خاصی صورت گیرد. در این میان ایران با کشورهای همسایه که در کرانه رود ارس اختلافات و مسائل مرزی دارد، از جمله واگرایی و همگرایی ساکنان دو طرف مرز، سکونت قومیت ایرانی در منطقه مرزی و همجوار با کشور هم‌زبان

خود، پدیده‌هایی همچون قاچاق، مسائل فرهنگی و مذهبی و نظایر این زمینه مناسبی را برای وقوع بحران‌های قومی و مذهبی و متاثر ساختن امنیت ملی کشور فراهم می‌آورد و همچنین عدم درک موقعیت جغرافیایی یک مکان و فضای جغرافیایی که هزینه‌های سنگینی از قبیل ناامنی، فقر اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، ناعدالتی و ... را برای منافع ملی متحمل خواهد کرد. لازم به ذکر است، در بین استان‌های کرانه رودارس، استان مرزی اردبیل حدود ۳۸۲ کیلومتر با کشور جمهوری آذربایجان مرز مشترک دارد از سمت استان اردبیل، شهرستان‌های بیله‌سوار، پارس‌آباد، اصلاندوز، گرمی و مشکین‌شهر با کشور جمهوری آذربایجان هم مرز هستند و با برخورداری از محیط‌های طبیعی (منطقه‌ای کشاورزی با زمستان‌های سرد و خشک) و انسانی ویژه (استقرار اقوام آذری زبان) در کنار کمبود زیرساخت‌های اساسی، توسعه پایدار و ضعف بنیان‌های اقتصادی، گسترش فضایی فقر، محرومیت، مشکلات فرهنگی و اجتماعی، کالبدی و ... نیازمند برنامه‌ریزی، شناخت و تبیین شاخص‌های امنیت مرزی برای افزایش امنیت همه‌جانبه در این مناطق است. از این‌رو پژوهش حاضر درصدد آن است تا بتواند با رویکرد علمی شاخص‌های امنیت مناطق مرزی در محدوده استان اردبیل را تبیین نموده و در تلاش است به سوال زیر پاسخ مناسبی ارائه نماید؛ در تبیین شاخص‌های امنیت مناطق مرزی در استان اردبیل چه شاخص‌هایی نقش دارند؟

مرز: یک خط مشخصی است که جداکننده دو واحد اساسی محسوب می‌شود و فقط محدوده به سطح زمین نیست، بلکه مرزهای دولت به طرف بالا در یک سطح عمود گسترش می‌یابد تا فضای ملی را تحدید کند و به طرف پایین پیش می‌رود تا حاکمیت دولت‌ها بر روی خشکی، دریا و هوا اعمال می‌شود. همچنین، به پدیده‌ای فضایی گفته می‌شود که بازتابنده قلمروی سیاسی دولت بوده و مطابق قواعد خاص در مقابل حرکت انسان، انتقال کالا، نشر افکار و ... مانع ایجاد می‌کند (صنایعی، ۱۳۸۴: ۱۶). چنین برداشتی از مرز مفهوم سنتی آن را تبیین می‌کند که برای تحدید حدود اعمال حکومتی دولت‌ها بر مردم و قلمرو خود است. تحولات جهانی اقتصاد و تکنولوژی، فناوری ارتباطات در قرن ۱۹ و به ویژه قرن بیستم و ظهور پدیده جهانی شدن این مفهوم را دستخوش تحولاتی کرد. چنان که گویا برای هر یک از مقاصد امنیتی، اقتصادی، اجتماعی و ... مرز خاصی متصور بود. مرز به خط فاصل میان دو کشور گفته می‌شود. آخرین حد قلمرو زمینی، دریایی، هوایی و تحت الارضی (زیرزمینی) هر کشور را مرز آن کشور می‌گویند. مرز مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی کشور از کشور همسایه است (رضایی، ۱۳۹۵). به‌طور کلی مرزها عبارت‌اند از: خطوط اعتباری تعیین کننده قلمرو حاکمیت و مالکیت یک نظام سیاسی (دولت). این خطوط نشان دهنده آخرین حد قلمرو زمینی، هوایی و دریایی و تحت الارضی هر کشور را به عنوان مرز آن سرزمین را نشان می‌دهند و از عوارض یا پدیده‌های طبیعی (رودخانه، کوه‌ها، جنگل و ...) یا غیر طبیعی و مصنوع برای تعیین خطوط مرزی استفاده می‌شود. از این‌رو مرز دارای دو اهمیت اساسی است: اولاً مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی واحد سیاسی از واحدهای دیگر است و دوم: وجود همین خطوط وحدت سیاسی سرزمین را به ارمغان می‌آورد؛ اگرچه ممکن است آن سرزمین دارای شرایط طبیعی و انسانی ناهمگونی باشد (منافی‌آذر و اصائلو، ۱۳۹۸: ۱۶).

امنیت مرزی: از نظر لغوی امنیت به معنای، "رهایی از خطر، تهدید، آسیب، اضطراب، هراس، ترس، نگرانی یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد، تأمین و ضامن است". به تعریفی دیگر، امنیت شامل؛ وضعیت سلامت، آرامش و رفاه فرد و ثبات جامعه می‌شود و در حقیقت محفوظ ماندن از آسیب‌ها توسط دیگران است (روشندل، ۱۳۸۲). سازمان ملل امنیت را چنین تعریف می‌کند: کشورها هیچ‌گونه احساس خطر حمله خارجی، فشار سیاسی یا اقتصادی نکنند و بتوانند آزادانه گسترش و توسعه خویش را تعقیب نمایند. مفهوم امنیت در گذشته به حفاظت از مرز و سرزمین از تهدیدات خارجی با استفاده از قدرت نظامی مربوط می‌شد. سلطه‌گری به همراه تهدیدات غیرنظامی شامل تخریب محیط، فقر، مهاجرت‌های اقتصادی، مناقشات بر سر منابع، گسترش مواد مخدر مباحث جدیدی در مورد معنی امنیت پدید آورده است (جلالیان و یسیان، ۱۳۹۷: ۱۳۰). علاوه بر اینها، امنیت به مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بدون رضایت و درباره افراد به نبود بیم و هراس به حقوق و آزادی‌های مشروع و به مخاطره نیفتادن این حقوق و آزادی‌ها و مصون بودن از تهدید و خطر مرگ، بیماری و حوادث غیرمترقبه و در کل هر عاملی که آرامش انسان را از بین ببرد

تعریف شده است (بریمانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۶۰). همانطور که در سلسله مراتب مازلو مطرح شده است، نیاز به امنیت بلافاصله پس از نیازهای اساسی و فیزیولوژیک مطرح شده و به عبارت دیگر مهم‌ترین نیاز پس از برطرف شدن نیازهای اولیه است. انسان‌ها همواره به طرق مختلف درصدد محافظت از خود در مقابل تهدیدها، خطرها و آسیب‌ها بوده‌اند، اما در جوامع جدید باتوجه به گسترش نهادهای اجتماعی و پیچیده‌تر شدن حیات اجتماعی، امنیت دارای انواع و گونه‌های مختلفی شده و به عبارتی می‌توان گفت امنیت در همه ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، سیاسی و فرهنگی رخنه کرده است (یاری و هزارجریبی، ۱۳۹۱: ۴۰). در این راستا، می‌توان گفت، امنیت پدیده‌ای کیفی است که بر حسب درجه بندی‌های ذهنی توصیف شدنی است. اغلب، امنیت به معنای نبود تهدیدات و خطرها تعریف می‌شود (ستاره و همکاران، ۱۳۹۲). در این میان، دیدگاه کلاسیک به امنیت تا حدودی زیادی بحث امنیت را به مرزهای سرزمینی یک کشور گره می‌زد تا جایی که تفسیر از مفهوم امنیت تا حدودی زیادی تحت تأثیر مرزهای سیاسی و تهدیدهای عینی قرار می‌گیرد (کاوینانی‌راد، ساسانپور و نصرتی، ۱۳۹۸: ۲۴). در واقع امنیت یعنی افراد از هر گونه تجاوز و تعرضی نظیر قتل، ضرب و جرح، حبس، شکنجه‌های روحی و جسمی و سایر مجازات‌های غیرقانونی و به تعبیر دیگر، هر عملی است که منافی شئون و حیثیت انسانی اوست، نظیر فحشا، بهره‌کشی و ... که براساس موازین منطقی و قانونی نباشد، در امان بماند (ستاد فرماندهی مرزبانی ناجا، ۱۳۹۰: ۲۳). لذا، نباید فقط «عدم جنگ نظامی» را امنیت به شمار آورد. به طور کلی امنیت عبارت است از؛ حفظ تعادل کارکردی سیستم تضمین کننده موجودیت و نیازهای فردی و جمعی انسان از جمله خود امنیت، به نحوی که مانع از ایجاد نگرانی و ترس شود (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۳۲۷). بنابراین جستجوی امنیت از مهمترین کنش‌ها و انگیزه انسانی بوده و این کنش با جوهر هستی انسان پیوند ناگسستنی دارد. با شنیدن واژه «امنیت» مناطق مرزی در ذهن متبادر می‌شود، زیرا امنیت در نزد عامه با تهدیدات نظامی گره خورده است. حساسیت و راهبردی بودن مناطق مرزی و تفاوت با مناطق داخلی مسئله نظم و امنیت این مناطق را از چالش‌های پراهمیت دول در قرون اخیر قرار داده است (منافی‌آذر و اصانلو، ۱۳۹۸: ۱۵۵). امنیت مرزی به معنای جلوگیری از هرگونه اعمال خلاف قاعده در طول مرزهای کشور و کانالیزه نمودن تردد اشخاص و حمل و نقل، با رعایت ضوابط قانونی، از طریق دروازه‌های مجاز می‌باشد. بنابر تعریفی دیگر، امنیت مرزی عبارت است از: «صیانت از خطوط قراردادی وضع شده برای بخش پایانی پیرامون محیط‌زیستیک واحد سیاسی، در مقابل تعرضات احتمالی که از سوی دیگر بازیگران طراحی و به اجرا گذارده می‌شود» (زرقانی، ۱۳۹۸). لازم به ذکر است، امنیت مرزی، پیش زمینه امنیت داخلی کشور است و اگر بخواهیم امنیت کشور تأمین شود، یکی از پیش نیازهای آن تأمین امنیت مرزها می‌باشد. شهرهای مرزی نیز به عنوان مدخل ورودی هر کشور تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی اثرگذار بر امنیت این نواحی می‌باشند. نواحی مرزی به دلیل موقعیت جغرافیایی و نزدیکی به تهدیدهای خارجی از اهمیت بیشتری برخوردارند و این اهمیت زمانی بیشتر احساس می‌شود که این مناطق دارای منابع و تأسیسات کلان در سطح ملی و بین‌المللی باشند؛ بنابراین این مناطق به خاطر مجاورت با کشورهای همجوار، همیشه در معرض خطر تهاجم نظامی و عوامل اختلال در امنیت داخلی می‌باشند (بالاجه و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۹۱). در ارتباط با موضوع امنیت در مناطق مرزی و موارد مشابه آن مطالعات گوناگونی در داخل و خارج از کشور انجام شده است که در جدول ۱ به تعدادی از آن‌ها به صورت خلاصه اشاره شده است.

جدول ۱. پیشینه تحقیق

محققان و سال	عنوان پژوهش	نتیجه
زرقانی و همکاران (۱۳۹۷)	بررسی شاخص‌های توسعه در مناطق مرزی در راستای تحقق امنیت پایدار (موردی: روستاهای مرزی شهرستان درگز)	از مجموع شش دهستان این شهرستان یک دهستان در سطح کاملاً برخوردار، چهاردهستان نیمه برخوردار و یک دهستان در سطح محروم قرار دارد؛ ضمن اینکه از نظر مؤلفه‌ها و شاخص‌ها نیز تفاوت زیادی بین دهستان‌ها وجود دارد.
قاسمی و همکاران (۱۳۹۸)	شکاف‌های توسعه‌ای، مانعی در تحقق امنیت پایدار در نواحی مرزی (نمونه موردی شهرستان مرزی تایباد)	عدم تعادل فضایی در سطح دهستان‌های شهرستان تایباد به لحاظ سطح توسعه است و این نکته می‌تواند امنیت پایدار را در این منطقه را با مشکل مواجه نماید. زیرا مناطق دارای شاخص‌های بالای توسعه از

<p>ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه نیافته‌تر برخوردارند.</p> <p>به جز متغیرهای تنوع‌بخشی و کارایی، بین تمامی متغیرهای پایداری اقتصادی (رفع فقر، سازگاری با محیط، کاهش آسیب‌پذیری و میزان بهره‌وری) با تقویت امنیت مرز رابطه معنی‌داری وجود دارد.</p> <p>بیشتر استان‌های مرزی به خصوص استان‌های خوزستان و ایلام در غرب کشور از این معضل رنج می‌برند.</p> <p>از طریق محاسبه تحلیل شبکه‌ای، شاخص‌های نظامی و اجتماعی-فرهنگی به‌عنوان رویکرد اصلی اجرای برنامه‌های آمایش سرزمین در منطقه مرزی ارس مطرح شد.</p> <p>مهمترین تهدیدات امنیت ملی ایران در مناطق مرزی استان‌های کردستان و کرمانشاه عبارتند از: تهدیدات دفاعی، تهدیدات سیاسی، تهدیدات اجتماعی، تهدیدات اقتصادی، تهدیدات امنیتی.</p> <p>براساس جدول رتبه‌بندی از میان مولفه‌ها و ظرفیت‌های شهرستان مرزی استان اردبیل، گویه‌های: اشتراک زبانی و مذهبی، ظرفیت‌های حوزه گردشگری و توریسم درمانی، تجانس نژاد و قومیت، ظرفیت‌های حوزه حمل و نقل و برگزاری جشن‌ها و آیین‌های مشترک (مانند نوروز) به ترتیب بیشترین تأثیرگذاری را در روابط ژئوپلیتیک ایران و جمهوری آذربایجان داشته است.</p> <p>بیشتر شهرستان‌های غرب کشور با توجه به شاخص‌های مورد مطالعه وضعیت بهتری ندارند. همچنین این شهرستان‌ها در مقایسه با دیگر شهرستان‌های استان‌های مورد نظر دارای وضعیت بهتری نبودند.</p> <p>از جمله عواملی که می‌تواند پایداری نسبی را در مناطق مرزی ایجاد کند و تنش و منازعه را دست کم در حوزه فقر و محرومیت اقتصادی بکاهد، توسعه همگن و سازمان فضایی بهینه در مناطق مرزی است.</p> <p>تاکید اصلی بر ارزیابی ریسک، کاهش آسیب‌پذیری ناشی از افزایش تهدیدهای محیطی مانند؛ مخاطرات محیطی ناشی از تغییرات آب‌وهوایی در چند سال اخیر به منظور حرکت در مسیر امنیت پایدار است.</p> <p>یکی از تأثیرگذارترین رویکردها، ایجاد کارخانه‌های مناسب با توجه به شرایط محیطی هر منطقه و استفاده از نیروی کار بومی برای تولید کالاها و محصولات مورد نیاز مردم منطقه و حتی صادرات به مناطق دیگر است.</p> <p>نتایج نشان می‌دهد که اگر تفاوت‌های قومی موانع بین‌المللی برای تجارت باشد، دولت‌هایی با تنوع قومی به ناکارآمدی بازار و نتایج ضعیف توسعه را متحمل خواهند شد.</p>	<p>حیدری‌ساربان و همکاران (۱۳۹۸)</p> <p>پایداری اقتصادی با تقویت امنیت مرزی مناطق روستایی در شهرستان گرمی</p> <p>رحمتی و همکاران (۱۳۹۸)</p> <p>بررسی شاخص‌های سرقت در استان‌های مرزی کشور</p> <p>پوراحمد و همکاران (۱۳۹۹)</p> <p>تحلیل آمایشی شاخص‌های امنیت در مناطق مرزی (مطالعه موردی: منطقه مرزی رود ارس)</p> <p>مرادی و همکاران (۱۳۹۹)</p> <p>تهدیدات امنیت ملی در مناطق مرزی: مطالعه موردی استان‌های کردستان و کرمانشاه</p> <p>ضیائی حلیمجانی و همکاران (۱۴۰۰)</p> <p>تبیین قابلیت‌های شهرستان‌های مرزی استان اردبیل و تأثیر آن بر روابط ژئوپلیتیک ایران و جمهوری آذربایجان</p> <p>رحمتی و همکاران (۱۴۰۰)</p> <p>شاخص‌های توسعه امنیت‌زا در مناطق مرزی (مورد مطالعه: مناطق مرزی غرب کشور)</p> <p>پرکامان^۱ (۲۰۰۳)</p> <p>تحلیل آمایش مناطق مرزی در اروپا</p> <p>برواج^۲ (۲۰۱۵)</p> <p>ریسک، آسیب‌پذیری، چالش‌ها و تهدیدهای امنیتی</p> <p>کرول^۳ (۲۰۱۶)</p> <p>تصاویر و تجربیات در اقامتگاه مرزی چین</p> <p>رابینسون^۴ (۲۰۱۶)</p> <p>مرزهای داخلی تقسیم‌بندی بازار در ملاوی براساس قومیت</p>
--	---

روش شناسی

این پژوهش با عنایت به اینکه به دنبال تبیین شاخص‌های امنیت مناطق مرزی استان اردبیل می‌باشد، از نظر هدف از نوع تحقیقات «کاربردی» و به لحاظ ماهیت و روش نیز از نوع تحقیقات «توصیفی-تحلیلی» می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز در این پژوهش از مطالعات کتابخانه‌ای-اسنادی و پیمایش میدانی استفاده گردید. قلمرو مکانی این پژوهش استان اردبیل بخصوص شهرستان‌های دارای مرز مشترک با کشورهای همسایه یعنی شهرستان‌های اردبیل، مشگین شهر، پارس‌آباد، نمین، گرمی، بیله سوار و اصلاندوز می‌باشد. جامعه‌آماري پژوهش نیز شامل «ساکنین

مناطق مرزی، متخصصان عرصه جغرافیای سیاسی و علوم سیاسی، مسئولین امنیتی و سیاسی استان و شهرستان‌ها، کارشناسان استانداری، فرمانداری‌های استان و سایر نهادهای مسئول در زمینه امنیت مناطق مرزی و پژوهشگران عرصه علوم سیاسی و ...» در شهرستان‌های مرزی استان اردبیل می‌باشند. شهرستان‌های دارای مرز مشترک با کشورهای همسایه در استان اردبیل جمعاً دارای ۱۱۰۲۰۷۰ نفر جمعیت می‌باشند که با توجه به اینکه امکان مطالعه همه جامعه آماری امکان پذیر و مسیر نیست، با استفاده از فرمول کوکران اقدام به نمونه‌گیری شد که با سطح اطمینان ۹۵ درصد و با ۵۰ درصد احتمال وجود صفت و ۵۰ درصد عدم احتمال وجود صفت در جامعه آماری، تعداد ۳۸۴ نفر به‌عنوان نمونه تحقیق جهت پرسشگری و تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند. ضمناً برای انتخاب نمونه آماری از روش تصادفی ساده استفاده گردید. همچنین با استفاده از فرمول طرفین و وسطین تعداد نمونه هر کدام از شهرستان‌های مرزی استان از کل نمونه نیز مشخص گردید (جدول ۲).

جدول ۲. جمعیت شهرستان‌های مرزی استان اردبیل

ردیف	شهرستان	مرکز شهرستان	جمعیت سال ۱۳۹۵	تعداد نمونه
۱	اردبیل	اردبیل	۶۰۵۹۹۲	۲۱۱
۲	مشگین شهر	مشگین شهر	۱۴۹۹۴۱	۵۲
۳	پارس آباد	پارس آباد	۱۴۵۰۹۵	۵۱
۴	نمین	نمین	۶۰۶۵۹	۲۱
۵	گرمی	گرمی	۵۶۴۷۳	۲۰
۶	بيله سوار	بيله سوار	۵۱۴۰۴	۱۸
۷	اصلاندوز	اصلاندوز	۳۲۵۰۶	۱۱
	جمع کل		۱۱۰۲۰۷۰	۳۸۴

مأخذ: استانداری استان اردبیل؛ ۱۴۰۱

در ادامه نیز برای پاسخگویی بهتر به سوال پژوهش، پرسشنامه در ۶ شاخص اصلی و ۳۰ متغیر تنظیم و در اختیار جامعه گفتمان پژوهش قرار گرفت (جدول ۳) و برای تدوین شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش نیز از پژوهش مختلفی مانند؛ پوراحمد و همکاران (۱۳۹۹)، ثنائی پور و زیودار (۱۴۰۰)، صفوی و همکاران (۱۳۹۵)، قائمی (۱۳۹۸)، زالی و همکاران (۱۴۰۰)، منافی‌آذر و اصائلو (۱۳۹۸)، بریمانی و همکاران (۱۳۹۷)، کاویانی‌راد و همکاران (۱۳۹۸)، حیدری‌ساربان و همکاران (۱۳۹۸)، ضیائی حلیم‌جانی و همکاران (۱۴۰۰)، رحمتی و همکاران (۱۴۰۰) و غیره استفاده شده است. برای سنجش وضعیت میزان اعتماد و پایایی پرسشنامه پژوهش که محقق ساخته است از ضریب آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS استفاده شد که میزان $0/819$ به دست آمد که پایایی بالا و قابل اعتماد را نشان می‌دهد. همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش و رسیدن به هدف پژوهش از آزمون‌های تی تک نمونه‌ای، کروسکال و الیس و رگرسیون چند متغیره استفاده شده است.

جدول ۳. شاخص‌های امنیت مناطق مرزی در استان اردبیل

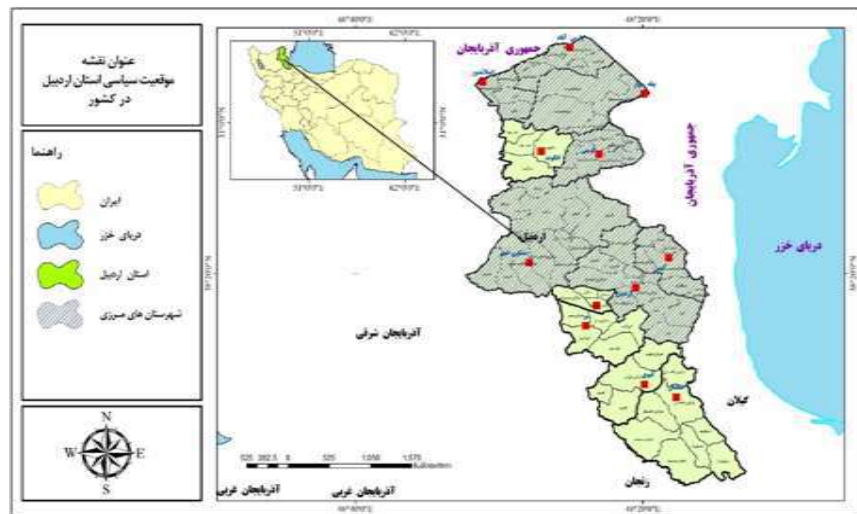
شاخص‌ها	متغیرها	پایایی
امنیت	افزایش و تشدید تعاملات مرزی؛ سطح رفاه و آسایش اجتماعی ساکنان مناطق مرزی؛ وابستگی و همگرایی قومی و مذهبی مرزنشینان؛ وضعیت اجتماعی منطقه مرزی استان اردبیل؛ وضعیت زیست پذیری سکونتگاه	۰/۸۱۹
اجتماعی- فرهنگی	های روستایی مناطق مرزی؛ وضعیت سرمایه اجتماعی در مناطق مرزی؛ وضعیت مهاجرت در دو سوی مرزها	
امنیت اقتصادی	ایجاد بازارچه‌های مرزی؛ قاچاق کالا و نحوه جلوگیری از آن؛ نظام تولیدی (کشاورزی، صنعت و خدمات) مناطق مرزی؛ وضعیت بازار مسکن شهری و روستایی؛ بازار کار و اشتغال	
امنیت مورفولوژیکی	وضعیت شیب زمین؛ وجود ارتفاعات و ناهمواری‌های مرتفع در مجاور مرزهای استان اردبیل؛ فاصله از غسل های فعال؛ وجود ارتفاعات به هم پیوسته در مرزهای دو کشور؛ میزان حاصلخیزی و رضایت از کیفیت و جنس خاک	

امنیت زیست محیطی	منابع آبی و معدنی مشترکی در دو سوی مرز ارس؛ گسترش گرد و غبار و ریزگردها و تداوم آنها؛ دفن نامناسب پسماندهای صنعتی و معدنی
امنیت نظامی	کارکردی نیروی انتظامی در منطقه مرزی اردبیل؛ زیرساخت‌ها و تجهیزات نظامی موجود؛ موقعیت ژئوپلیتیک ارس؛ فعالیت اشراق و گروه‌ها در منطقه مرزی ارس؛ وضعیت درگیرها مسلحانه رخ داده در مناطق مرزی؛ رضایت از استقرار نیروهای نظامی و مرزبانی در مناطق مرزی
امنیت سیاسی	سیاست‌های کلان کشور و نگرش‌های ژئوپلیتیکی آن؛ تداوم بحران در کشور همسایه؛ عملکرد رسانه‌های محلی، ملی و فرا ملی؛ اشراق و حاکمیت دولت مرکزی

منبع: منابع در دسترس، ۱۴۰۲

قلمرو جغرافیایی پژوهش

استان اردبیل با مساحتی حدود ۱۷۸۰۰ کیلومتر مربع حدود ۱/۱ درصد از کل مساحت کشور را به خود اختصاص داده و بین عرض‌های ۲۷ درجه شمالی از خط استوا و ۳۰ درجه شرقی از نصف النهار گرینویچ واقع شده که از شمال با کشور جمهوری آذربایجان حدود ۲۸۳ کیلومتر مرز مشترک دارد و از شرق به استان گیلان، از غرب به استان آذربایجان شرقی و از جنوب به استان زنجان منتهی می‌شود. محور اردبیل - آستارا مهمترین خط ارتباطی استان با مرکز کشور است.

شکل ۱. نقشه تقسیمات کشوری استان اردبیل

یافته‌ها و بحث

یافته‌های توصیفی پژوهش نشان داد از میان ۳۸۴ نفر پاسخگو که عمدتاً ساکنین مناطق مرزی، متخصصان عرصه جغرافیای سیاسی و علوم سیاسی، مسئولین امنیتی و سیاسی استان و شهرستان‌ها، کارشناسان استانداری، فرمانداری-های استان و سایر نهادهای مسئول در زمینه امنیت مناطق مرزی و پژوهشگران عرصه علوم سیاسی و ... بودند، ۷۴/۵ درصد مرد و ۲۵/۵ درصد نیز زن بودند که از میان آنها ۶۳/۵ درصد متأهل بودند. از نظر سنی نیز ۱۱/۵ درصد زیر ۳۰ سال، ۵۳/۴ درصد بین ۴۱ الی ۴۰ سال، ۲۰/۸ درصد بین ۴۱ الی ۵۰ سال، ۸/۳ درصد بین ۵۱ الی ۶۰ سال و ۶ درصد نیز بالاتر از ۶۰ درصد بودند. از لحاظ درآمدی نیز، ۳/۶ درصد دیپلم، ۳/۴ درصد فوق‌دیپلم، ۴۳ درصد لیسانس، ۴۳/۸ درصد فوق‌لیسانس و ۶/۳ درصد نیز حوزی و دارای مدرک دکتری تخصصی بودند. از نظر شغلی هم، ۳۰/۴ درصد زراعت و باغداری، ۱۰/۱ درصد دامداری، ۴/۴ درصد در مشاغل صنعتی و ۴۹/۴ درصد هم کارمند ادارات مختلف دولتی

و غیردولتی بودند. از لحاظ درآمدی نیز، ۲/۶ درصد بین ۶ الی ۸ میلیون تومان، ۳۵/۷ درصد بین ۸ الی ۱۰ میلیون تومان و ۶۱/۷ درصد نیز بالاتر از ۱۰ میلیون تومان درآمد داشتند.

در این قسمت از پژوهش به بررسی وضعیت موجود شاخص‌های تبیین کننده امنیت مرزی در استان اردبیل با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای پرداخته شده و نتایج حاصله نشان می‌دهد، شاخص‌های امنیت اقتصادی با میانگین ۳/۰۳ و آماره تی ۰/۷۲، امنیت زیست‌محیطی با میانگین ۳/۰۸ و آماره تی ۳/۴۱ و امنیت سیاسی با میانگین ۳/۱۸ و آماره تی ۵/۸۹ بیشترین میزان امنیت مناطق مرزی در استان اردبیل را تبیین و توصیف می‌کنند و بروز ناامنی در این مناطق به سرعت می‌تواند امنیت اقتصادی، محیطی و سیاسی را تحت تأثیر قرار دهد. در این میان نیز شاخص سیاسی بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است. لذا باید گفت، سیاست‌های کلان کشوری و نگرش‌های ژئوپلیتیکی آن نسبت به کشورهای همسایه شمال کشور، تداوم بحران در کشور همسایه بخصوص جنگ بین کشور آذربایجان و ارمنستان در منطقه قره‌باغ، عملکرد رسانه‌های محلی، ملی و فرا ملی نسبت به عملکرد و اهمیت نقاط مرزی در اقتصاد و تمامیت ارضی کشور، اشراف و حاکمیت دولت مرکزی به مرزهای کشور، ایجاد بازارچه‌های مرزی در مرز بین ایران و جمهوری آذربایجان و رونق گرفتن آنها، جلوگیری از قاچاق کالا، ایجاد زمین‌های اشتغال و بازاریابی و ... در این منطقه از وضعیت قابل قبولی برخوردار هستند. همچنین، می‌توان گفت در مناطق مرزی استان اردبیل که اغلب با کشور آذربایجان هم‌مرز است، شاخص‌های امنیت اجتماعی-فرهنگی با میانگین ۲/۸۷، امنیت مورفولوژیکی با میانگین ۲/۹۸ و امنیت نظامی با میانگین ۲/۸۹ پایین‌تر از مطلوبیت عددی ۳ ارزیابی شده و از نظر پاسخگویان تحقیق در وضعیت قابل قبولی قرار نداشته و نقش کمتری در تبیین شاخص‌های امنیت مناطق مرزی در این استان ایفا می‌نمایند و نیازمند توجه و برنامه‌ریزی ویژه در این زمینه می‌باشند (جدول ۴).

جدول ۴. وضعیت شاخص‌های امنیت مرزی در استان اردبیل

شاخص‌های امنیت مناطق مرزی	میانگین	آماره تی	درجه آزادی	عدد ارزش آزمون = ۳	
				معناداری	تفاوت از میانگین
امنیت اجتماعی-فرهنگی	۲/۸۷	-۴/۸۰	۳۸۳	۰/۰۰۰	-۰/۱۲
امنیت اقتصادی	۳/۰۳	۰/۷۲	۳۸۳	۰/۴۷	-۰/۰۵
امنیت مورفولوژیکی	۲/۹۸	-۰/۵۶	۳۸۳	۰/۵۸	-۰/۰۷
امنیت زیست محیطی	۳/۰۸	۳/۴۱	۳۸۳	۰/۰۰۰	۰/۰۳
امنیت نظامی	۲/۸۹	-۵/۵۹	۳۸۳	۰/۰۰۰	-۰/۱۱
امنیت سیاسی	۳/۱۸	۵/۸۹	۳۸۳	۰/۰۰۰	۰/۱۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

در ادامه با استفاده از آزمون کروسکال‌والیس به بررسی وضعیت شهرستان‌های مرزی استان اردبیل پرداخته شده است. نتایج حاصله نشان داد؛ در شاخص امنیت اجتماعی-فرهنگی شهرستان‌های پارس‌آباد با میانگین عددی ۱۹۶/۲۵ و اصلاندوز با میانگین ۲۰۹/۷۷ در وضعیت قابل قبولی قرار دارند. در شاخص امنیت اقتصادی شهرستان‌های پارس‌آباد با میانگین رتبه‌ای ۲۰۱/۱۶ و اصلاندوز با میانگین رتبه‌ای ۲۲۵/۷۷ بالاتر از سایر شهرستان‌های مورد مطالعه قرار دارند. در شاخص امنیت مورفولوژیکی شهرستان‌های مشکین شهر با میانگین رتبه‌ای ۱۹۶/۱۷ و پارس‌آباد با میانگین رتبه‌ای ۱۹۵/۱۹ در وضعیت مطلوبی از نظر شاخص‌های امنیت مورفولوژیکی دارند. در شاخص امنیت زیست محیطی نیز شهرستان‌های نمین با میانگین رتبه‌ای ۲۱۰/۴۰ و اصلاندوز با میانگین رتبه‌ای ۲۰۶/۸۶ در وضعیت بهتری قرار دارند. در شاخص امنیت نظامی نیز شهرستان‌های مرزی پارس‌آباد با میانگین عددی ۲۰۰/۶۵ و اصلاندوز با میانگین رتبه‌ای ۲۰۲/۵۹ در وضعیت خوبی قرار دارند. در شاخص امنیت سیاسی نیز شهرستان‌های گرمی با میانگین عددی ۲۰۰/۱۵ و اصلاندوز با میانگین عددی ۲۱۱ در شرایط بهتری نسبت به سایر شهرستان‌های مرزی استان اردبیل از نظر شاخص

امنیت مرزی قرار دارند. به طور کلی تبیین شاخص‌های امنیت مرزی در شهرستان‌های مرزی استان اردبیل نشان می‌دهد که شهرستان‌های پارس‌آباد با میانگین رتبه‌ای ۲۰۴/۳۵ و اصلاندوز با میانگین رتبه‌ای ۲۳۰/۹۵ از امنیت مرزی بالاتری برخوردار هستند و شهرستان بيله‌سوار با میانگین عددی ۱۶۱/۳۹ از نظر امنیت مرزی پایین‌تری نسبت به سایر شهرستان‌های مورد مطالعه از نظر پاسخگویان تحقیق قرار دارد. ذکر این نکته نیز ضروری است، روابط جمهوری آذربایجان با ایران قدمت طولانی دارد. جمهوری آذربایجان معاصر از دوره جمهوری خلق آذربایجان (سال‌های ۱۹۱۸ تا ۱۹۲۰) با ایران روابط سیاسی برقرار کرد. اصول و ضرورت برقراری روابط دوستانه متقابل با کشورهای مستقل و همسایه، برقراری روابط عادی با همسایه جنوبی جمهوری آذربایجان یعنی ایران را ضرورت می‌بخشد. عوامل متعددی در روابط ژئوپلیتیک این دو کشور تأثیرگذارند، با توجه به اینکه استان اردبیل همسایگی جمهوری آذربایجان قرار دارد، قابلیت‌ها و وضعیت امنیت مرزی شهرستان‌های مرزی این استان در ابعاد مختلف اقتصادی، انتظامی، نظامی، فرهنگی، سیاسی و ... می‌تواند از عوامل تأثیرگذار در روابط ژئوپلیتیک دو کشور باشد (جدول ۵).

جدول ۵. میانگین رتبه‌های شهرستان‌های مرزی استان اردبیل از نظر تبیین شاخص‌های امنیت مرزی

شهرستان‌ها	فراوانی	امنیت فرهنگی و اجتماعی	امنیت اقتصادی	امنیت مورفولوژیکی	امنیت زیست محیطی	امنیت نظامی	امنیت سیاسی	تبیین شاخص‌های امنیت مرزی
اردبیل	۲۱۱	۱۹۲/۲۶	۱۹۲/۷۷	۱۹۲/۲۳	۱۹۱/۱۶	۱۹۲/۹۹	۱۹۳/۰۵	۱۹۲/۱۳
مشکین شهر	۵۲	۱۹۱/۱۶	۱۸۹/۰۳	۱۹۶/۱۷	۱۹۳/۵۵	۱۹۲/۳۷	۱۸۸/۴۹	۱۹۲
پارس‌آباد	۵۱	۱۹۶/۲۵	۲۰۱/۱۶	۱۹۵/۱۹	۱۸۸/۰۵	۲۰۰/۶۵	۱۹۰/۳۷	۲۰۴/۳۵
نمین	۲۱	۱۸۸/۲۹	۱۸۳/۶۰	۱۹۴/۵۵	۲۱۰/۴۰	۱۸۴/۷۹	۱۹۳/۷۱	۱۷۸/۴۳
گرمی	۲۰	۱۸۹/۶۵	۱۹۷/۸۸	۱۸۴/۹۰	۱۸۴/۱۵	۱۹۴/۵۸	۲۰۰/۱۱۵	۱۸۹/۱۳
بيله‌سوار	۱۸	۱۸۶/۱۱	۵۸/۸۹	۱۸۹/۵۰	۱۹۷/۴۴	۱۶۴/۵۸	۱۸۲/۵۰	۱۶۱/۳۹
اصلاندوز	۱۱	۲۰۹/۷۷	۲۲۵/۷۷	۱۸۲/۵۹	۲۰۶/۸۶	۲۰۲/۵۹	۲۱۱	۲۳۰/۹۵
آماره کروسکال والیس		۰/۴۴۸	۳/۲۲۵	۰/۲۹۷	۱/۲۱۳	۱/۶۷۸	۰/۶۵۷	۳/۷۱۵
درجه آزادی		۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶
معناداری		۰/۹۹۸	۰/۷۸۰	۱	۰/۹۷۶	۰/۹۴۷	۰/۹۹۵	۰/۷۱۵

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

در این قسمت نیز برای پاسخگویی به سوال اصلی پژوهش اینکه «در تبیین شاخص‌های امنیت مناطق مرزی در استان اردبیل چه شاخص‌هایی نقش دارند؟» از آزمون رگرسیون چندمتغیره استفاده گردید. نتایج حاصل از مدل برازش رگرسیونی شاخص‌های تأثیرگذار در امنیت مناطق مرزی استان اردبیل نشان داد که شاخص‌های مورد مطالعه به میزان ۰/۹۱۶ در تبیین امنیت مناطق مرزی استان اردبیل نقش دارند و موثر هستند. به طوری که امنیت اجتماعی- فرهنگی، امنیت اقتصادی، امنیت مورفولوژیکی، امنیت زیست محیطی، امنیت نظامی و امنیت سیاسی در محدوده مورد مطالعه در کنار هم تبیین کننده امنیت مرزی در این مناطق هستند و می‌توان معادله رگرسیونی را ادامه داد (جدول ۶).

جدول ۶. تحلیل واریانس نقش شاخص‌های مورد مطالعه در تبیین امنیت مناطق مرزی استان اردبیل

اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۱۹۲۰	۰/۸۳۷	۰/۸۴۰	۰/۹۱۶

سپس با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS و با استفاده از مدل رگرسیونی چندگانه توأم، میزان معناداری شاخص‌های موثر در امنیت مناطق مرزی استان اردبیل مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفت و نتایج حاصله حکایت از آن دارد که شاخص‌های امنیت اجتماعی-فرهنگی، امنیت اقتصادی، امنیت مورفولوژیکی، امنیت زیست‌محیطی، امنیت نظامی و امنیت سیاسی در سطح آلفای ۰/۰۱ کاملاً معنادار بوده و معادله رگرسیونی را می‌توان ادامه داد (جدول ۷).

جدول ۷. تحلیل واریانس مبتنی بر وجود رابطه خطی بین امنیت مرزی و شاخص‌های مورد مطالعه

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره آزمون F	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۷۲/۷۹۱	۶	۱۲/۱۲۳	۳۲۸/۸۳۲	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱۳/۹۰۹	۳۷۷	۰/۰۳۷		
کل	۸۶/۶۹۹	۳۸۳			

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

پس از بررسی وضعیت معناداری معادله رگرسیونی، با نگاهی به مقادیر β روشن است که یک واحد تغییر در انحراف معیار در شاخص‌های امنیت اجتماعی-فرهنگی، امنیت اقتصادی، امنیت مورفولوژیکی، امنیت زیست‌محیطی، امنیت نظامی و امنیت سیاسی به ترتیب ۰/۳۰۷، ۰/۵۷۸، ۰/۴۳۱، ۰/۱۸۴، -۰/۰۲۴ و ۰/۰۴۶ واحد موجب افزایش امنیت مناطق مرزی استان اردبیل از نظر پاسخگویان تحقیق خواهد شد. در این میان شاخص‌های امنیت اقتصادی با میزان بتای ۰/۵۷۸ و امنیت مورفولوژیکی با مقدار بتای ۰/۴۳۱ بیشترین نقش را در افزایش امنیت مناطق مرزی در محدوده مورد مطالعه دارند و امنیت زیست محیطی نیز با ۰/۱۸۴- نقش کم‌رنگی در این زمینه دارد. بنابراین می‌توان گفت، در میان شاخص‌های مورد بررسی شاخص امنیت اقتصادی از اهمیت زیادی برخوردار است. چنانچه، امنیت اقتصادی یکی از مهمترین ابعاد امنیت ملی و از اصول مهم و زیرساخت‌های اساسی کشورها و به خصوص ساکنان مناطق مرزی در استان اردبیل برای دستیابی به توسعه اقتصادی و ارتقای سطح رفاه اجتماعی محسوب می‌شود و از این‌رو همیشه مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان اقتصادی کشورها بوده است. فقدان امنیت برای فعالیت اقتصادی، از مفهوم ریسک و عدم اطمینان مجزا است. در شرایط ریسک، فعالان اقتصادی با دو احتمال در حرکت اقتصادی خود روبرو هستند که یکی سود بیشتر و دیگری سود کمتر خواهد داشت. در فضای عدم اطمینان، فعالان اقتصادی با بیش از دو گزینه روبرو است که هیچ کدام از گزینه‌های احتمال موفقیت و شکست در آنها مشخص نیست. اما در شرایط نامنی اوضاع پیچیده تر از دو حالت قبلی است، چرا که در این حالت، دولت‌ها در ایجاد کالای عمومی امنیت ناتوان هستند و چشم انداز هر فعالیت اقتصادی، تقریباً هیچ سودی را احتمال نمی‌دهد. در این وضعیت، فعالان اقتصادی به مفهوم‌هایی از قبیل، خروج سرمایه از کشور و فرار مغزها می‌اندیشند و هر فعال اقتصادی سعی خواهد کرد که سرمایه و کار خود را به مکان‌های امنی منتقل نماید و با تبدیل دارایی‌های خود به پول نقد و دارایی خارجی، هر گونه اثرات نامنی را به حداقل برساند (جدول ۸).

جدول ۸. نقش شاخص‌های مورد مطالعه در امنیت مناطق مرزی استان اردبیل

متغیرها	ضریب غیر استاندارد خطای استاندارد B	ضریب استاندارد BETA	T	سطح معناداری
عرض از مبدا	۰/۳۵۱		۲/۸۱۷	۰/۰۰۵
امنیت اجتماعی-فرهنگی	۰/۲۶۶	۰/۳۰۷	۱۱/۱۴۷	۰/۰۰۰
امنیت اقتصادی	۰/۳۸۶	۰/۵۷۸	۲۱/۵۱۸	۰/۰۰۰
امنیت مورفولوژیکی	۰/۳۷۵	۰/۴۳۱	۱۶/۷۹۵	۰/۰۰۰
امنیت زیست محیطی	-۰/۱۸۸	-۰/۱۸۴	-۶/۹۲۳	۰/۰۰۰
امنیت نظامی	-۰/۰۲۹	-۰/۰۲۴	-۰/۸۴۳	۰/۴۰۰

امنیت سیاسی	۰/۰۳۶	۰/۰۱۹	۰/۰۴۶	۱/۸۹۶	۰/۰۵۹
-------------	-------	-------	-------	-------	-------

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

با عنایت به یافته‌ها و اهمیت امنیت اقتصادی در تبیین شاخص‌های امنیت مرزی در سکونتگاه‌های روستایی مرزنشین استان اردبیل می‌توان گفت مسائلی کلان در این استان از دیدگاه پاسخگویان وجود دارد که احتمال آن می‌رود امنیت اقتصادی این استان را با مشکل مواجه سازد و یا در رشد اقتصادی آن خللی وارد آورد که عبارتند از: اجرای پروژه ایجاد منطقه آزاد استان اردبیل که به دلیل برخی مسائل سیاسی تابحال اجرا نشده، تعطیلی قسمت مسافری گمرک بیله‌سوار از زمان شروع ویروس کرونا تا به امروز که روزانه بیش از ۳۰۰۰ نفر اتباع خارجی از آن تردد داشته‌اند و این موضوع باعث تعطیلی و بیکاری برخی از اهالی شهرستان بیله‌سوار شده و کشور جمهوری آذربایجان نیز به بهانه‌های سیاسی مرز خود را بازگشایی نکرده و در این موضوع جنگ قره‌باغ به شدت موثر بوده است. قرار گرفتن شهرستان بیله‌سوار در انتهای شبکه مغان، کمبود آب، عدم مدیریت و ایجاد سدهای گوناگون در کشور ترکیه و برداشت آب غیر مجاز در اراضی بالادستی و ایجاد مشکلات اساسی برای کشاورزان استان اردبیل و بخصوص دشت مغان، اجرای پروژه پایاب سد خدا آفرین در استان آذربایجان شرقی است که قرار بود بیش از ۴۲ هزار هکتار اراضی پایاب سد خدا آفرین به صورت آبیاری مکانیزه و مدرن تغییر رویه دهد که طبق آمار موجود تاکنون ۱۲ هزار هکتار از آن واگذار شده ولی تکلیف ۳۰ هزار هکتار باقیمانده هنوز مشخص نشده که چنانچه اگر این میزان اراضی به زیر کشت محصولات آبی برود بیش از ۱۸۰ هزار تن محصول گندم در شمال استان اردبیل برداشت شود، اما هنوز این پروژه بلا تکلیف رها شده است. نبود جاده ترانزیتی مناسب علی‌رغم دارا بودن گمرک و پایانه در این استان که باتوجه به جنگ روسیه و اوکراین موجب افزایش تردد کامیون‌ها از مرز بیله‌سوار شده است، حضور کشورهای نظامیان آمریکا و رژیم صهیونیستی در مناطق مرزی کشور آذربایجان و امکانات و تجهیزات بروز آنها، افزایش تحرکات نظامی کشور جمهوری آذربایجان در نوار مرزی، انجام مانورهای نظامی در مرزها توسط کشور جمهوری آذربایجان، استفاده کشور جمهوری آذربایجان از محصولات آب بر و نیاز آبی بالا، تعطیلی بازارچه مرزی مشترک بین کشور ایران و جمهوری آذربایجان در بیله‌سوار و عدم تمایل کشور مقابل جهت بازگشایی مجدد و ... از جمله مهمترین مسائل اقتصادی است که احتمال دارد، امنیت اقتصادی این استان و تبیین شاخص‌های امنیت مرزی را با مشکل مواجه سازد.

نتیجه‌گیری

مناطق مرزی در هر کشوری دارای ویژگی‌های خاصی بوده و به طور اساسی با مناطق داخلی کشور تفاوت‌های اساسی دارند. یکی از مهمترین چالش‌هایی که در مناطق مرزی پیش‌روی مسئولان امور قرار دارد، مسئله امنیت مناطق مرزی است. مسئله حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی، به‌ویژه در کشورهایی که دارای مرزهای مشترک طولانی با همسایگان خود هستند، همواره مورد توجه و حساسیت مسئولان امور بوده است. چنانچه، در حال حاضر مسایل مرتبط با امنیت در مناطق مرزی بسیار حایز اهمیت می‌باشد. زیرا در صورت وجود هرگونه اختلاف مرزی و نامنی در این مناطق، امنیت ملی را مورد تهدید قرار می‌دهد. لذا، آنچه می‌تواند بر امنیت مناطق مرزی تأثیرگذار باشد، تبیین شاخص‌های امنیت مناطق مرزی است. در این راستا پژوهش حاضر با هدف تبیین شاخص‌های امنیت مناطق مرزی استان اردبیل تدوین شده و نتایج حاصله نشان داد، استان مرزی اردبیل حدود ۳۸۲ کیلومتر با کشور جمهوری آذربایجان مرز مشترک دارد و ۷ شهرستان اردبیل، مشکین شهر، پارس آباد، نمین، گرمی، بیله‌سوار و اصلاندوز دارای مرز مشترک با این کشور هستند. بررسی وضعیت شاخص‌های امنیت مناطق مرزی از دیدگاه پاسخگویان تحقیق که اغلب کارشناسان، مسئولین و خبرگان هستند، نشان داد، شاخص‌های امنیت اقتصادی با میانگین ۳/۰۳، امنیت زیست محیطی با میانگین ۳/۰۸ و امنیت سیاسی با میانگین ۳/۱۸ در وضعیت مطلوبی قرار داشته و امنیت مناطق مرزی در استان اردبیل را تبیین و توصیف می‌کنند و بروز نامنی در این مناطق به سرعت می‌تواند امنیت اقتصادی، محیطی و سیاسی را تحت تأثیر قرار دهد. ضمناً شاخص‌های امنیت اجتماعی-فرهنگی، امنیت مورفولوژیکی و امنیت نظامی

پایین تر از مطلوبیت عددی ۳ ارزیابی شده و از نظر پاسخگویان تحقیق در وضعیت مطلوبی قرار نداشته و نقش کمتری در تبیین شاخص‌های امنیت مناطق مرزی در این استان ایفا می‌نمایند و نیازمند توجه و برنامه‌ریزی ویژه در این زمینه هستند. بررسی فضایی شاخص‌های امنیت مرزی در بین شهرستان‌های مورد نیز نشان داد، شهرستان‌های پارس‌آباد با میانگین رتبه‌های ۲۰۴/۳۵ و اصلاندوز با میانگین رتبه‌های ۲۳۰/۹۵ از امنیت مرزی بالاتری از نظر شاخص‌های مورد بررسی، برخوردار هستند و در این میان نیز شهرستان بيله‌سوار با میانگین عددی ۱۶۱/۳۹ از نظر امنیت مرزی پایین‌تری نسبت به سایر شهرستان‌های مورد مطالعه قرار دارد. همچنین، نتایج نشان داد، در این میان شاخص‌های امنیت اقتصادی با میزان بتای ۰/۵۷۸ و امنیت مورفولوژیکی با مقدار بتای ۰/۴۳۱ بیشترین نقش را در افزایش امنیت مناطق مرزی در محدوده مورد مطالعه دارند و امنیت زیست محیطی نیز با ۰/۱۸۴- نقش کمتری در این زمینه دارد. چنانچه، افزایش امنیت مناطق مرزی می‌تواند از نظر اقتصادی زمینه‌ساز؛ افزایش و تشدید تعاملات مرزی؛ سطح رفاه و آسایش اجتماعی ساکنان این مناطق؛ وابستگی و همگرایی قومی و مذهبی مرزنشینان؛ وضعیت اجتماعی منطقه مرزی استان؛ افزایش سطح زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی مناطق مرزی؛ افزایش کیفیت مولفه‌های سرمایه اجتماعی؛ سهولت مهاجرت در دو سوی مرزها را ارتقا بخشد. با عنایت به یافته‌های تحقیق می‌توان گفت نتایج این پژوهش با پژوهش‌های قاسمی و همکاران (۱۳۹۸)، حیدری‌ساربان و همکاران (۱۳۹۸)، پوراحمد و همکاران (۱۳۹۹)، مرادی و همکاران (۱۳۹۹)، ضیائی حلیمجانی و همکاران (۱۴۰۰)، رحمتی و همکاران (۱۴۰۰)، کرول^۱ (۲۰۱۶)، رابینسون^۲ (۲۰۱۶) و ... در یک راستا قرار دارد. با عنایت به نتایج تحقیق پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه شده است؛ (۱) اجرای طرح‌های توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی روستایی در جهت تقویت بخش اقتصادی مرزنشینان و افزایش امنیت مرزی. (۲) تقویت بخش‌های خدماتی و گردشگری در جهت ایجاد شغل‌های مولد و درآمدزا که باعث جلوگیری و کاهش قاچاق، مهاجرت و ... می‌شود. (۳) توسعه بازارچه‌های مرزی و حمایت از بازارچه‌های موجود.

سپاسگزاری

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیای سیاسی بوده که در گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی از آن دفاع شده است.

منابع

- بالاجه، فرزانه، درویشی، یوسف و خدادادی، مهدی. (۱۳۹۶). بررسی عوامل موثر بر احساس امنیت گردشگران در شهرهای مرزی، مطالعه موردی؛ شهر جلفا. *پژوهش‌های نوین علوم جغرافیایی، معماری و شهرسازی*، ۱(۷)، ۱۹۱-۲۰۰.
- بریمانی، فرامرز، راستی، هادی، دهانی، میثم و جهانتیغ، رضیه. (۱۳۹۷). تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و عوامل تهدیدکننده امنیت مورد شناسی: سکونتگاه‌های مرزی استان سیستان و بلوچستان. *جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای*، ۸(۲۶)، ۱۷۸-۱۵۹.
- پوراحمد، احمد، حمیدی، اکبر، علیزاده، شاهین. (۱۳۹۹). تحلیل آمایشی شاخص‌های امنیت در مناطق مرزی (مطالعه موردی: منطقه مرزی رود ارس). *فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، ۱۰(۳)، ۷۷-۵۹.
- ثنائی پور، هادی وزبودار، مهدی. (۱۴۰۰). راهبردهای تأمین امنیت ملی پایدار در مناطق مرزی کشور با رویکرد سیاست‌های کلی. *سیاست‌های راهبردی و کلان*، ۹(۳۶)، ۶۵۸-۶۸۴.
- جلالیان، اسحاق و یسیان، محمد. (۱۳۹۷). بررسی امنیت پایدار در شهر مرزی سردشت از دیدگاه کارشناسان امنیتی، *پژوهش‌نامه مطالعات مرزی*، ۶(۱)، ۴۵-۱۲۷.
- جوان، فرهاد و محمدی، مصطفی. (۱۴۰۴). امنیت به مثابه زیرساخت توسعه گردشگری روستایی در مناطق مرزی ساحلی گیلان: چارچوبی برای پیشگیری از تهدیدات در مقاصد گردشگری. *پژوهش‌نامه مطالعات مرزی*، ۱۳(۱)، ۱-۱۹.

¹Carol 2016

²Rabinson

- جوان، فرهاد، واعظ طبسی، علی، هاشمی زهی، سودابه و میرکی اناری، حسین. (۱۳۹۵). سنجش میزان پایداری امنیت اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: روستاهای مرزی هیرمند). پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، ۴(۱۵)، ۵۷-۸۲. حافظنیا، محمدرضا. (۱۳۹۰). *جغرافیای سیاسی ایران*. چاپ چهارم. تهران: انتشارات سمت.
- حیدری ساریان، وکیل، و یاری حصار، ارسطو. (۱۳۹۸). تبیین رابطه پایداری اقتصادی با تقویت امنیت مرزی مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان گرمی). *علوم و فنون مرزی*، ۱۱(۲۸)، ۲۹-۴۶.
- رحمتی، منصور، محمدی، سمیه. (۱۴۰۰). بررسی و تحلیل شاخص‌های توسعه امنیت‌زا در مناطق مرزی (مورد مطالعه: مناطق مرزی غرب کشور) *فصلنامه امنیت ملی*، ۱۱(۴۰)، ۳۳۱-۳۶۰.
- رحمتی، منصور، محمدی، سمیه، حسینی، سیدمصطفی. (۱۳۹۸). تحلیل فضایی شاخص‌های سرقت استان‌های مرزی در راستای امنیت پایدار. *پژوهش‌نامه مطالعات مرزی*، ۳(۷)، ۱۰۹-۷۹.
- رضایی، غلامرضا. (۱۳۹۵). *رسیدگی به مسایل مرزی*. تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی امین. روش‌نند، جلیل. (۱۳۸۲). *امنیت ملی و نظام بین‌المللی*، چاپ یازدهم. تهران: انتشارات سمت.
- زالی، نادر، حیدری، صفورا، ابی زاده، سامان. (۱۴۰۰). بررسی رابطه متقابل امنیت و توسعه در مناطق مرزی ایران (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۲(۳)، ۱۱۴۳-۱۱۶۳.
- زرقانی، سید هادی. (۱۳۹۸). *درآمدی بر امنیت پایدار مرز و مناطق مرزی با تاکید بر مرزهای شرقی*. تهران: انتشارات انجمن ژئوپلیتیک ایران.
- ستاره، جلال، شریعتی‌فر، تبریزی، ایرج. (۱۳۹۲). *جغرافیای سیاسی مرزهای ایران: مفاهیم امنیتی و امنیت در مرزهای ایران*. تهران: انتشارات دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی ناجا.
- سلیمی سبحان، محمدرضا، نعیم آبادی، نازنین، جوان، فرهاد و هاشمی زهی، سودابه. (۱۳۹۷). سنجش رضایت‌مندی گردشگران ورزشی از امنیت مناطق ساحلی (مورد مطالعه: شهرستان چابهار). *فصلنامه علمی مطالعات امنیت اجتماعی*، ۹(۵۳)، ۱۳۱-۱۵۸.
- صفوی، سیدیحیی، نامی، محمدحسن، جلالی‌نسب، عبدالله. (۱۳۹۵). *جغرافیای امنیتی مرز ایران و افغانستان و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران*. راهبرد دفاعی، ۱۴(۱)، ۹۷-۱۳۵.
- صنایعی، ابراهیم. (۱۳۸۴). *اصول و مبانی مرزبانی*، تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی.
- صیدیایی، سید اسکندر، صادقی، حجت‌الله، جوان، فرهاد. (۱۴۰۱). واکاوی نقش مولفه امنیت بر مدت زمان اقامت گردشگران در استان چهارمحال و بختیاری، *مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی*، ۳(۴)، ۱۲۳-۱۴۲.
- ضیائی حلیمه جانی، اسفندیار، اسمعیل‌پور روشن، علی اصغر، رنجبر، محسن، اخباری، محمد. (۱۴۰۰). تبیین قابلیت‌های شهرستان‌های مرزی استان اردبیل و تأثیر آن بر روابط ژئوپلیتیک ایران و جمهوری آذربایجان. *فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه ای*، ۱۱(۴)، ۳۵۳-۳۴۱.
- عندلیب، علیرضا. (۱۳۸۴). *نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: انتشارات دانشکده فرماندهی ستاد سپاه.
- قاسمی، مریم، گلنومیان، حمیدرضا، مینایی، حسین. (۱۳۹۸). شکاف‌های توسعه‌ای، مانعی در تحقق امنیت پایدار در نواحی مرزی (نمونه موردی: شهرستان مرزی تایباد). *فصلنامه مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۳(۶)، ۶۳-۷۸.
- کاوایانی‌راد، مراد، ساسانپور، فرزانه و نصرتی، حمیدرضا. (۱۳۹۸). واکاوی مفهوم امنیت آب از منظر جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک. *نشریه ژئوپلیتیک*، ۱۱(۱)، ۲۳-۵۹.
- لک‌زایی، صدیقه. (۱۳۹۱). بررسی چالش‌ها و فرصت‌های امنیتی در مرزهای شرقی، *همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش‌ها و رهیافت‌ها، دانشگاه سیستان و بلوچستان*، ۱۱۱۴-۱۱۰۶.
- محمدی‌فر، نجات، مرادی، علی. (۱۴۰۱). مؤلفه‌های فرهنگی مرزنشینان و نقش آن در امنیت پایدار مناطق مرزی کرمانشاه. *پژوهش‌های جغرافیای سیاسی*، ۷(۳)، ۱۲۴-۱۰.
- مرادی، بهروز، حسن‌آبادی، داود، مجتهدزاده، پیروز، لطفی، حیدر. (۱۳۹۹). تهدیدات امنیت ملی در مناطق مرزی: مطالعه موردی استان‌های کردستان و کرمانشاه. *فصلنامه جغرافیا*، ۱۱(۱)، ۵۹۶-۵۷۱.
- منافی آذر، رضا و اصائلو، علی. (۱۳۹۸). امنیت و توسعه روستایی در مناطق مرزی، تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی امین.

- هادی زرقانی، سید، قاسمی، مریم و نسیمی، زهرا. (۱۳۹۷). بررسی شاخص‌های توسعه در مناطق مرزی در راستای تحقق امنیت پایدار (مطالعه موردی روستاهای مرزی شهرستان درگز). *فصلنامه علمی علوم و فنون مرزی*، ۷(۲)، ۱۳۷-۱۶۲.
- یاری، حامد و هزار جریبی، جعفر. (۱۳۹۱). بررسی رابطه احساس امنیت و اعتماد اجتماعی در میان شهروندان (مطالعه موردی ساکنان شهر کرمانشاه). *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی*، ۱(۴)، ۵۸-۳۹.
- Brauch, H. G. (2015). *Security Threats, Challenges, Vulnerability and Risks, International security, peace. Development and environment*, Vol. I, Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS). At: <https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C14/E1-39B-02.pdf>.
- Harbottle, Michael, (2002). *Global Boundaries, World Boundaries*, in: Clive H. Schofield (Editor);
- Perkamann, M., (2003). Cross-Border Regions in Europe, Significance and Drivers of Regional Cross-Border Cooperation, *European Urban and Regional Studies*, 10(2), 156-167.
- Robinson, Amanda Lea., (2016). Internal Borders: Ethnic-Based Market Segmentation in Malawi. *World Development*, 87, 371-384.
- Taylor, E & Francis, A. (2006). Security and border security policies: Perimeter or smart border? A comparison of the European Union and Canadian - American border security regimes, *Journal of borderlands studies*, 21 (1), 3-21
- Vol. 1, Taylor & Francis e-Library, London and New York.